

A DOMONKOS-REND SZENT VÉR-TISZTELETÉNEK EMLÉKEI A BAROKK KORBAN

Bevezetés: a szegedi Szent Vér-oltárkép

Hogger Jánosnak a Szeged-alsóvárosi ferences-templomban lévő *Szent Vér-oltárképének* (1747), mint Bálint Sándor rámutatott, valószínűleg középkori előzményei vannak. A képet magában foglaló *Purgatórium-oltár* a templom előcsarnokában, balra található, ott, ahol hagyományosan a koldusok ültek, akiknek imáját a tisztító tűzben szenvedő lelkekért a hívők különösen hatékonynak tartották. A templom előcsarnoka (tornáca) egyben a purgatóriumnak, a tisztulás helyének jelképes megfelelője is.¹ Az oltárképet Prechtl Wolfgang, az udvari kamara prefetusa állította saját költségén, a kompozíció előképe pedig egy Bécsben kiadott *tézislap* volt (1733). A barokk időszakában sűrűn előfordult, hogy a gyakorlatlanabb vidéki festők nevesebb mesterek sokszorosított grafikai lapjait vették mintaképül munkáikhoz.²

Hogger festményén, balra a Megfeszített Krisztust láthatjuk, amint kiömlő vére egy kör alakú medencébe csorog. A medence körül elhelyezkedő alakok csaknem azonosak a tézislapon szereplőkkel: jobbra, hátul az ősszülok, Ádám és Éva, akiket Krisztus leszállva a Pokol tornácáról mentett meg.³ Előttük Dávid király, a hárfával, a bűnbánati zsoltárok szerzőjeként, mögötte Dizmasz, a „jó lator,” a néphit szerint a jó halál segítője is. Itt láthatjuk szinte valamennyi „nagy megtérőt”:⁴ Longinust, a századost, akinek Krisztus kiömlő vére a látását meggyógyította (balra, hátra), a Saulból Szent Pállá lett apostolt, Szent Pétert, aki a kakas szavára háromszor megtagadta Mesterét, valamint Mária Magdolnát, a Jézus lábánál bűneit megvalló asszonyt. A metszetlapon nem szerepel, de a szegedi festményen fontos szerepet tölt be az előtérben, lángok között vergődő lelkek motívuma. A motívum összefüggésben áll az oltár titulussával: *altare animarum*, azaz a tisztító tűzben szenvedő lelkek oltára. A szentek a bűnösökért könyörögnek Krisztusnál, akinek kifolyó, megváltó vére enyhíti a lelkek szenvedését.

Mint Bálint Sándor hangsúlyozta, Krisztus szent vérének tisztelete megtalálható a ferences Szent Bonaventura *Vitis Mystica, seu Tractatus de Passione Domini* című művében. Azt, hogy egykor Szegeden is tiszteltek egy csodálatosan vérző szentostyát, szintén a források árulják el. Laskai Osvát például *Gemma fidei* című művében

1 BÁLINT 1983, 87–89. A szerző itt, további, a tárgyban megjelent munkáira is hivatkozik.

2 SZILÁGYI 2010, 455–463. A metszetek felhasználását oltárképek esetében széles körben dokumentálja: GALAVICS 2008, 55–85.

3 A kép asszociatív erejének gazdagságát mutatja, hogy hányféle témát egyszerre tud felidézni: Krisztus pokolraszállása (Anastasis), Krisztus mint misztikus szőlőprés stb.

4 SZILÁRDEY 2003, 84–92.

(Hagenau, 1507) a Nagy Szent Gergely pápa miséjén történt csoda, a szentostya Krisztus testévé változását követően ezt írja: „*Napjainkban is több templomban mutogatnak véres cseppekkel telehintett szentostyát, így Bába apátságában és Kassa városában, hasonlóképpen Szeged városában is.*”⁵ További bizonyíték a Szent Vér tiszteletére a középkori Szegeden, hogy a *Lányi-kódex* (1519) Úrnapját *Szentvérnapp*ként említi.⁶ Valószínűleg ezt a hagyományt őrizte meg, s mentette át a barokk idejére Hogger János kissé ügyetlenül megfestett, provinciális oltárképe. A kutatás már számba vette a középkorban tisztelt Szent Vér-kultuszhelyeket a Kárpát-medencében, azonban a török időkben szétszóródott ereklyéknek a barokk-korban tovább élő emlékével nem foglalkozott.⁷ Így válik értékessé számunkra Hogger János oltárképe, mint a középkorból a barokkba átívelő kultusz dokumentuma.

A domonkos rend és a Szent Vér-kultusz megnyilvánulása a fájdalmas feszületeken

A domonkos rend történetéről írott monumentális művében R. P. Mortier felidézi a minoriták és domonkosok között a késő középkorban folyt vitát, hogy mi történt valójában Krisztusnak a Kálvárián kifolyt vérével?⁸ Összekötve maradt továbbra is a Megváltó szent személyével, s így részese maradt istenségének, vagy pedig az emberi természettel együtt pusztulásra volt ítélve? Az első esetben tisztelet illeti meg, a másodikban azonban nem.⁹ A vita jelentőségét véleményem szerint nem szabad túlbecsülni, mert mind a ferences, mind a domonkos rend alapvetően Krisztus vérének tiszteletét gyakorolta. Ezt várta tőlük a hívők többsége is, mivel számos ereklye volt forgalomban a kultusszal kapcsolatosan.¹⁰ A képzőművészeti alkotások,¹¹ így a firenzei *San Marco* domonkos kolostor *freskói* Beato Angelico

5 „*Et nunc temporibus nostris in plerisque ecclesiis ostenditur hostia cum stillis sanguinis: sicut in abbatia Bathe et civitate Cassoviensi, similiter in civitate Zeghedienzi.*” Sermo LXI. Idézi BÁLINT 1983, 187, 127. jegyz.

6 *Nyelvemléktár* VII. Bp. 1878. Idézi BÁLINT 1983, 187, 128. jegyz.

7 TÜSKÉS–KNAPP 1986, 76–117.

8 MORTIER 1909, 413–418. Mortier művére hivatkozik HARSÁNYI 1938, 137–138. Itt a fordításból egy apró félreértés adódik, a *guardien* ui. nem személynév, hanem *gvárdián*, azaz rendházfőnök.

9 1351-ben a barcelonai minoriták házfőnöke azt a nézetet vallotta, hogy Krisztusnak a Kálvárián kiömlött vérének nem kell tiszteletben részesíteni. Az aragóniai domonkos inkvizítor, Nicolas Rosell hivatalból eljárást kezdeményezett a minorita testvér ellen, akinek VI. Kelemen pápa felszólítására nyilvánosan vissza kellett vonnia tézisének. Az eset megismétlődött száz évvel később, a lombardiai Bresciában is, ahol a minorita Jacobus de Marchia hasonló nézeteket fogalmazott meg a Szent Vérről kapcsolatban. Giacomo de Petris lombardiai inkvizítor, domonkos szerzetes mint eretneket jelentette fel őt, II. Pius pápa pedig a két rend teológusait Rómába hívta. A kérdésben 1468-ban lefolytatott vita nyomán a Szentszék és a bíborosok többsége a domonkosok álláspontjára helyezkedett, vagyis a Szent Vér tiszteletét szorgalmazta. A további nyilvános vitát a kérdésben a pápa szigorúan megtiltotta.

10 Különlegese a hegyikristályból metszett Fatimida (egyiptomi) Szent Vére ereklyetartók, mint például a *weissenau*i (11. sz.). Ld. ERDMANN 1953, 298–301. A Szent Véré kultusz formáiról átfogóan: WALKER BYNUM 2002, 685–714.

11 SZILÁGYI 1982, 265–285.

által festett freskói (1440-es évek) a Szent Vér tiszteletét sugalmazták. A cellákban és a szerzetesi élet közös helyiségeiben (kerengő, káptalanterem) egyaránt előfordul a *Kálvária*, illetve a kereszt szárát átölelő domonkos szerzetes ábrázolása. A keresztfán a vér szabályos patakokban folyik le, szimbolikus erővel bír.¹² Ezekben a terekben és freskók között élt Girolamo Savonarola, a híres prédikátor, aki 1494–1498 között döntő szóval bírt Firenze életében. *Breviáriumában* feljegyezte, hogy bár a régi festők kevés vérral ábrázolták a keresztfán függő Krisztust „Ti, festők, ezentúl fessétek őt bőségesen áradó vérral, hogy jöjjenek minél többen, akik szomjúhoznak.”¹³ Savonarola 1496. évi, nagypénteki prédikációjában Krisztus vérént mint a spirituális megújulás forrását jelölte meg hallgatói számára. Látomásában a kereszt egy síkság közepén lévő dombon jelent meg számára, szikrázó sugarakkal körbevéve. A keresztből fakadó vér a világot két részre osztotta: a pogányokéra és a keresztényekére. A homlokukon kereszttel megjelölt pogányok, mörök közül sokan megfűrdtek a vérfolyamban és ezáltal új személyiséget nyertek. A keresztények közül azonban sokan eltakarták arcukat, nem akarták a kereszt jelét felfedni...¹⁴ A látomás *fametszetes ábrázolása* Domenico Benivieninek Savonarola védelmében írott *traktátusában* jelent meg.¹⁵

A középkori Magyarországon nyilvántartott Szent Vér kultushelyek között a domonkos kötődésű volt. A pécsi, egykori Szent Tamás domonkos kolostorral¹⁶ kapcsolatban Giacomo Torriani rendfőnöknek 1491. augusztus 29-i keltezésű rendeletéből értesülünk, hogy a pécsi testvérek a konvent szentélyében lévő csodás vér meglátogatását az asszonyoknak megengedhetik, azonban az ereklyének minél előbb új kápolnát kell építsenek.¹⁷ Az ereklye későbbi sorsáról nem tudunk semmit. 1529-ben a pécsi rendházzal a római regeszták azt írják, hogy leégett,¹⁸ a kolostort a török kiűzése után alapították újra.

A domonkos rend római levéltárában azonosított kézirat, amelynek szerzője Guttmann Ágoston vikárius és egy ismeretlen rendtársa, a pécsi kolostor történetét 1690-től 1756-ig tárgyalja.¹⁹ A kézirat szerint visszatérésük alkalmával a Miskey Márton vikárius vezette domonkosok elnyerték Horváth György kanonok házát

12 DIDI HUBERMAN 1991 izgalmas párhuzamot von a domonkos spiritualitás, teológia és filozófia, valamint Beato Angelico freskói között.

13 VERDE 1999, 34. A témával saját könyvemben is foglalkoztam: VERESS 2017, 20–36.

14 GHIGLIERI 1972. 249–250.

15 *Tractato di Maestro Domenico Benivieni prete fiorentino in defensione et probatione della doctrina et prophetie predicate da frate Hieronimo Savonarola nella città di Firenze* (Firenze, 1496. Firenze, Biblioteca Nazionale, Sav. 20). Ld. VERESS 2017, 33–34. Itt jegyzem meg, hogy Savonarola 1490-es években megjelent írásainak gazdag gyűjteménye található a marosvásárhelyi Teleki Tékában.

16 A pécsi, középkori domonkos kolostorról: KÁRPÁTI–SZEKÉR 1994, 235–256.

17 Az adatot HARSÁNYI 1938, 316 közölte Iványi Béla kéziratos gyűjtése alapján. Iványi elsőként térképezte fel a domonkos rend római levéltárának magyar vonatkozású anyagát. Vö. Iványi 1929, 1–31. A kérdéses pécsi forrásrészlet a IV. fondban található (*Registra magistrorum generalium*), ezen belül a 10. kötetben (*Joachim Torriani reg. 1491. V. 31. – 1494. V. 26*). Ld. még: TÜSKÉS – KNAPP 1986, 87–89. A rend római levéltárának magyar vonatkozású anyagáról újabban Siptár Dániel adott áttekintést, ld. alább.

18 IVÁNYI 1929, 28.

19 SIPTÁR 2006, 83–120. A kéziratot latin eredetiben közli.

a mellette lévő mecsettel, amelyet templomként használtak.²⁰ Új rendházuk alapkövét 1726. április 15-én, Ferreri Szent Vince tiszteletére szentelt templomukét 1751. augusztus 4-én tették le. 1756-ban a templom építése előrehaladott állapotban volt, úgy, hogy a kórusban már misézni lehetett. Ha valami emléke élt volna még a Szent Vér kultusznak, vagy az ereklyének, azt a visszatérő domonkosok biztosan hangsúlyozták volna.

VI. Sándor pápának 1500. június 27-én kiadott bullájában van szó a *vasvári* Szent Kereszt feltalálása domonkos kolostor Szent Vér ereklyéjéről.²¹ A bulla megállapítja, hogy Vasváron egy vérrel csodálatosan telehintett szentostyát őriznek nagy tisztelettel, amely körül számos csoda történt. A domonkos közösség azonban a gyakori török betörések miatt nem tudja a templomot és a rendházat gondozni. Ezért a pápa búcsút engedélyez azoknak a híveknek, akik bűneiket meggyónva és megbánva Úrnapiján, valamint Szent Domonkos és Szent Kereszt felmagasztalása ünnepén a templomot meglátogatják. A rendelkezés célja megvallottan a templom és kolostor anyagi támogatása is volt, hogy azt a hívek adományaiból méltó módon gondozni és felszerelését pótolni tudják.

A vasvári templomot és a kolostort a szerzetesek a török veszély miatt 1557-ben elhagyták, ugyanekkor az ereklyének is nyoma veszett. Későbbi sorsáról biztosat nem tudunk, s a Szent Vér-oltár létezése a 17. századi templomtérben forrásokkal nem igazolható.²² A domonkos-rendet Magyarországon újrászervezni kívánó, 1636 augusztusában Vasvárra látogató Sigismondo Ferrari olasz domonkos igen elhagyatott állapotokat talált itt. *De rebus Ungaricae Provinciae Sac. Ordinis praedicatorum* című művében (Bécs, 1637) maga számol be élményeiről. „Valamikor híres volt [a vasvári konvent]” – írja „préposti és káptalani méltóságnak örvendett, de ma már alig érdemes a falu névre, annyira elpusztították a török fosztogatások.” Majd így folytatja: „A templom mostanság tető nélkül áll, hosszúsága a bejáratától a szentély zárófaláig (melyen a Megfeszített Krisztusnak, a Boldogságos Szűz Máriának és Szent János Evangélistának nagyméretű ábrázolása látszik) 133 láb, szélessége 45 láb.”²³

A Ferrari által a vasvári templom szentélyben látott freskó témája nyilvánvalóan összefüggésben állt a templom titulussal, a Szent Kereszt feltalálásával. A pápai bulla is említi ezt a titulust és a búcsút is azoknak a híveknek adja, akik ezen az ünnepen a templomot felkeresik. Sajnos, nem tudjuk milyen lehetett ez a *Kálvária*-kép, hogyan fejeződhetett ki benne a domonkos-rend Szent Vér tisztelete? A vasvári konvent újr alapítását (1684) követően, az 1750-es években a templomban nagyobb építkezések folytak, a szentélyfalra pedig ismét egy *Kálvária*-ábrázolást

20 Az 1693. évi pestis emlékére fogadalomból *Havas Boldogasszony* tiszteletére kápolnát építettek. Miután a Rákóczi szabadságharc idején kolostorukat feldúlták, berendezését szétszórták, a domonkosoknak is menekülni kellett. Tetézte a nehézségeket a Nesselrode Ferenc Vilmos pécsi püspökkel az egyházi tizedről kirobbant vitájuk is. 1719 januárjában új főoltárt kaptak templomukba Eszterházy (II.) Imrétől, akkor zágrábi püspöktől (1708–1723).

21 RIPOLL-REMOND 1732, 160. Fordítása: FEHÉR 1942, 64.

22 FEHÉR adata az 1698. évi *canonica visitatio*-ra vonatkozóan, mely szerint az Szent Vér oltárt említ, nem bizonyult helytállónak (FEHÉR, 1942, 64). Ugyanígy nem tudjuk, mi történt az ereklyével a 16. században, vagy később. Köszönöm a vasvári Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény vezetőjének, Zágórhidi Czigány Balázsnek a segítségét.

23 FERRARI 1637, 517.

terveztek, szobrokkal. Nyilvánvalóan a középkori előzményeket akarták ezzel jelezni, ill. ismételten a templom titulusára utalni.²⁴

A török hódoltság előtti, ismert domonkos kolostorok közül Szent Kereszt titlust viselt még a besztercei, a nagyszebeni és a vértskeresztúri.²⁵ A nagyszebeni domonkos kolostor – ahogyan az a koldulórendeknél szokás volt – a városfal mellé (Szent Erzsébet kapu) épült, 1445-ben azonban a város vezetése stratégiai okból a kolostor lebontását és a szerzetesi közösség városfalon belülre telepítését határozta el. Bár IV. Jenő pápa az áttelepítést jóváhagyta, az mégis csupán 1474-ben sikerült a plébános ellenállása miatt.²⁶ A XV. század végén felépült új domonkos templomot a szerzetesek reformáció idején, az 1540-es években hagyták el, s bár szándékukban állt, Erdélybe sohasem térhettek vissza.²⁷ A Diploma Leopoldinum (1690) után templomukat az orsolyita apácáknak adományozták, akik azt barokk stílusban építették át. A városfalon kívül lévő kolostoruk emlékét ma egy kis kápolna őrzi, benne hatalmas méretű *Kálvária-szoborcsoport*tal. (1. kép)

A nagyszebeni *Kálvária* eredetét a helyi hagyomány és krónikairás őrizte meg. Eszerint a szoboregyüttes a városfalon kívül álló, 1659-ben lerombolt domonkos templomból származik.²⁸ A hagyomány szerint tehát a szoborcsoportnak köze van a domonkosokhoz, azok kolostorához, de az évszám legalábbis magyarázatra szorul, hiszen a régi kolostort már évszázadokkal azelőtt elhagyták a domonkos szerzetesek. A lutheránus hitre tért helyi szász lakosság általában ragaszkodott a középkori ábrázolásokhoz, s megőrizte azokat, noha átalakításokkal. Így jártak el a 17. században a nagyszebeni ún. *Rosenauer* Kálvária-freskó (1445), vagy a *Kálvária-oltár* esetében is (1519/1545).²⁹

Fölmerül a kérdés: mivel magyarázható mégis a Viktor Roth feljegyezte helyi hagyomány? Az 1656–1660 közé eső időszak Erdély történetében bel- és külpolitikai válság, török-tatár bosszúhadjárat, a reneszánsz emlékek pusztulásának időszaka, amelyről a nagyszebeni krónikáírók mellett Szalárdi János *Síralmas krónikája*

24 FEHÉR 1942, II. fejezet. ZSÁMBÉKY 2012, 2. szám, 253–269.

25 HARSÁNYI 1938, 80–81. Teljes katalógussal a magyarországi domonkos templomokról nem rendelkezünk.

26 LUPESCU Makó 2017, 93–95.

27 A domonkos rend erdélyi visszatérését Kálnoki Ádám gróf szorgalmazta, Bartók Márton vassvári domonkos szerzetes pedig 1718. évi erdélyi útján megkísérelte a visszatérést előkészíteni, azonban a kedvezőtlen körülmények (más rendek pl. a jezsuiták, továbbá az erdélyi püspök és a Katolikus Státus elutasító magatartása) miatt erre nem volt lehetőség. LD. SIPTÁR 2012, 69–129.

28 ROTH 1906, 16–21.

29 A *Rosenauer-freskó*hoz ld. BÁLINT–ZIEGLER 2011, 39–64. Az 1519-ben készült nagyszebeni *Szent Kereszt-oltár* talán még szemléletesebb példa az átalakításra. A Kálváriát ábrázoló középső táblaképét 1545-ben átfestették, úgy, hogy bibliai idézeteket helyeztek a Feszület két oldalára. Az oltár jelenleg a nagyszebeni evangélikus templomban található és a kutatás szerint eredetileg is itt állt, valószínűleg a Szent Kereszt-oltáron. LD. FIREA 2012, 229–247. A szerző szerint az oltár jelentősége (megrendelői, művészi kvalitása) miatt nem származhat a városfalon belül épült domonkos templomból, noha annak is a Szent Kereszt volt a titulusa. A kérdéses oltárkép szerepelt a Magyar Nemzeti Múzeum *Ige-Idők* című kiállításán is (2017).

is beszámol.³⁰ Nem meglepő ezért, ha éppen az 1659. évhez kötötték a szebeni szászok az értékek óvásának-menekítésének gesztusát. Úgy tűnik, az egykori Szent Kereszt templom sem pusztult el teljesen, hanem mint Siechenkirche 1659-ig állt, s Paulus Bröflft krónikája szerint csupán ekkor bontották volna le, stratégiai megfontolásból, II. Rákóczi György ostromától tartva.³¹ A Kálvária-csoport még ekkor sem enyészett el (Roth szerint a romok alatt hevert sokáig), 1683-ban pedig egy boltíves falfülkében állították fel. 1755-ben pedig kápolnát építettek neki.³²

A képek csodálatos megmeneküléséről szőtt történetek később mintha a *Diploma Leopoldinum* után újjászülető katolicizmus érdekét szolgálnák. Ilyen a Veit Stoss körében készült ún. „kalászos feszület,” amelyet Rabutin generális 1699-ben a nagyszebeni evangélikus templomból elvitt és később a bécsi rabkiváltó trinitáriusok templomába került. A mesés történet ebben az esetben azt hangsúlyozta, hogy a feszületet ahelyett, hogy elrabolták volna az evangélikusoktól, valójában ismeretlenek a városon kívül elásták, ahol egy kinövő búzakalász jelezte a helyét. Végül Bécsből bontakozott ki a feszület sajátos tisztelete, melynek köszönhetően Erdélyben is több, barokk másolata készült.³³

A nagyszebeni *Kálvária* alkotója a keresztfa szárán olvasható felirat szerint Petrus Lantregen von Österreich, a készítés dátuma pedig 1417³⁴, ami lehetővé teszi, hogy valóban a régi, domonkos templomból származzék. A megfeszített Krisztus alakját főként a szenvedés hangsúlyozása, az oldalsebből kiömlő vér stilizált ábrázolása teszi jellegzetessé. A késő középkorban terjedt el az ún. *fájdalmas Crucifixus*ok típusa, amelyek célja a Megváltó szenvedésének minden addiginál erőteljesebb hangsúlyozása volt.³⁵ A típus valószínűleg Itáliából, közelebbről a Pisanók műhelyéből sugárzott ki, innen terjedt el Közép-Európában, ennek a típusnak a rokona a nagyszebeni feszület is. Bár a kutatók között akad olyan, aki a fájdalmas crucifixusok ikonográfiája és a domonkos spiritualitás közötti kapcsolatot hangsúlyozza,³⁶ ugyanezt joggal elmondhatjuk a ferencesekről is, ahogyan Bálint Sándor megállapította a szeged-alsóvárosi templom Szent Vér oltárával kapcsolatban. A nagyszebeni *Kálvária* hátterének megvilágításához nélkülözhetetlen a fájdalmas feszületek típusának felidézése, illetve a rokon (lehetőleg domonkos) emlékek számbavétele. Mint a nagyszebeni *Kálvária* felirata elárulja, mestere Ausztriából, egy közelebbről még nem azonosított művészeti központból érkezett,

30 R. VÁRKONYI 1987, 1068–1091; SZAKÁLY 1980.

31 1659. december 28-i bejegyzés: „Item ist die Seich-Kirch ausser dem Elisabeth Thor von uns in Grund abgebrochen worden.” Idézi ROTH 1906, 20. 1659 telén II. Rákóczi György valóban ostrom alá vette Szebent, amiért az nem tért vissza a fejedelem hűségére és befogadta falai közé Barcsai Ákost. Vö. SZAKÁLY 1980, 522–525.

32 ROTH 1909, 21. Idézi Georgius Soterius 1700 k. keletkezett Szeben-leírását, amely szerint a kápolnát Martin Wankel von Seeberg császári tanácsos költségén építették.

33 Kovács 2011, 295–313.

34 A szoborcsoport anyaga kő, teljes mag. 600 cm, Krisztus alakja 315 cm magas, a mellékalakok: 170 cm magasak. A kereszt szárának jobb oldalán olvasható minuszkulás felirat: „hoc opus / Petrus / lat reg / en von / ostreich.” A kereszt szárának jobb oldalán: „Anno domini milesimo cccc x vii.” TAKÁCS 2006, 573–574.

35 FRANKOVICH 1938, 145–261.

36 KALINA 2003, 81–101.

ami nem meglepő, ha a mesterek korabeli vándorlására, s az erdélyi szász városok élénk művészeti kapcsolataira gondolunk.³⁷

A magyar határhoz közeli Friesach az egyik legrégebbi domonkos kolostor német területen, egyben Szent Vér kultuszhely. A templomban található nagyméretű, fából faragott *feszület* a 14. század második negyedéből származik. A friesachi feszület kialakítása abban különbözik a nagyszebenitől, hogy az életfa (*lignum vitae*) motívumára utalva a keresztfá törzse élő fára emlékeztet. Szárai villaszerűen felfelé mutatnak, így Krisztus karjai is hátrafeszülnek, törzse előrelendül, ez befolyásolja a mellkas, a bordák, a has kidolgozását is. Az ágyékkendő (perizonium) redővetése is más, mint a nagyszebenié, kétoldalt ráncokat vetve hull alá, közepén öblösödik. Mindezek mellett is a friesachi feszület méretei, Krisztus fájdalmának hangsúlyozása miatt a nagyszebeni feszület számbavehető párhuzama, akárcsak a nonnbergi (Salzburg) bencés apáca kolostorban lévő fájdalmas feszület (14. sz.).³⁸ A nonnbergi feszületnél különösen a fej, a vállakra omló haj, a nyújtott arc, a szakáll és a félig nyitott száj kidolgozása hasonló a nagyszebenihez.

Friesachban a Szent Vér kultusza nem halt ki a középkorban, hanem a barokk időkben is tovább élt. Az 1601-ben szemináriumi templommá alakított gótikus *Heiligblutkirche*-ben 1681-ben új *főoltár* épült.³⁹ Az oltár oszlopos építményének középső részében, függönyös-baldachinos háttér előtt 1421 körül, lágy stílusban készült Madonna gyermekével szoborcsoport foglal helyet. A két szélén, Szent Bertalan és Szent Katalin szintén gótikus szobrai állnak. Az oromzat képe barokk kori, a Szent Vér tiszteletét hangsúlyozza: a terítővel bevont oltáron drágaköves kehely áll, benne feszület, Krisztus seiből pedig vér folyik a kehelybe. A színültig telített kehely túlcsoordul, a vér az oltáron át lefolyik az előtérben, tisztítóútzben szenvedő emberalakokra, akik segélykérő mozdulattal enyhülésért könyörögnek. A kompozíció tehát hasonló gondolatokat fejez ki, mint Hogger János oltárképe a szegedi ferences templomban. (2. kép)

Említettem a nagyszebeni, Veit Stoss körében készült *feszületet*, melyet 1699-ben Johann Ludwig Rabutin császár generális által a bécsi trinitáriusokhoz vitt. Az egyik mondaváltozat szerint a kereszt a városon kívül volt elásva, helyét egy búzakarász jelezte. A kereszt tövéből kihajtó kalász a feszületről készült rézmetseteken is gyakran felbukkan.⁴⁰ Az eucharisztikus motívum jól kiegészíti a Szent Vér gondolatát, amennyiben ez a miseborra, a kalász pedig a tridenti zsinat után a tabernákulumszekrényben őrzött eucharisziára utal. Az 1701-től épített kismartoni (Eisenstadt) ferences Kálvária-templom felső kápolnájában (Kreuzkapelle) különleges *Kálvária-szoborcsoport* látható (1710 k.). A feszület a tabernákulumszekrény fölött helyezkedik el, tövében pedig a tisztítóútzben szenvedő lelkek csoportja lát-

37 Tudjuk például, hogy a nagyszebeni származású Siebenbürger Zsigmond ötvös a bécsújhelyi (Wiener Neustadt) polgárság megbecsült tagja volt. 1431-ben, egy végrendelet kapcsán szerepel először a bécsújhelyi forrásokban, 1450 januárjában hunyt el. Rokonsága Nagyszebenből kérte örökségének kiadását, Jakab nevű unokaöccse Bécsújhelyen telepedett le. Munkái sajnos nem ismertek. GENTHON 1927, 41–43.

38 A friesachi és nonnbergi feszületeket említi: FRANKOVICH 1938, 217–218; ZYKAN 1970, 165–175.

39 DEHIO 2001, 171–172.

40 KOVÁCS 2011, 296–297.

ható.⁴¹ Az elrendezés megengedi, hogy összekössük a szentostya tiszteletét Krisztus szenvedésével és a purgatóriumban vergődő lelkek megváltásával.

Veit Stoss feszületeinek barokk kontextusba helyezése, reinterpretációja és összekötése a Szent Vér-kultusszal szemlélhető a *gráci irgalmasok* (Barmherzige Brüder) templomában lévő Szent Kereszt kápolna dekorációjában is. A templomot Johann Georg Stengg építette át 1735–1747 között, ekkor berendezését is felújították, noha az már a 17. században is gazdag volt.⁴² 1663-ban állították a Szent Kereszt kápolnában a Georg Schweigger által 1633-ban, Nürnbergben faragott *Feszületet*. Mintául a szobrász a nürnbergi Sankt Sebald-templom Weit Stoss által faragott *Crucifixusát* választotta, amelynek restaurálásában 1652-ben részt vett. Weit feszületének legjellemzőbb vonását, a bonyolultan redőzött ágyékkendőt Schweigger is átvette, ennek peremébe véste bele saját nevét és a mű készítésének dátumát.⁴³

Amikor a gráci Szent Kereszt-kápolna új oltára, dekorációja, illetve freskói elkészültek (az 1740-es években), a feszület kontextusa is gazdagodott. A kereszt lábához Mária Magdolna térdeplő szobrát helyezték; kétoldalt pedig a Fájdalmas Szűzzel és a szeretett tanítvánnyal, Evangélista Szent Jánossal egészült ki a csoport. A kápolna freskói a szenvedés-feltámadás témáját vizualizálják: baloldalt a halott Krisztust hűséges tanítványai sírboltba helyezik, jobboldalt már csodálkozó alakoktól körülvéve, vörös lepelben, győzelmi zászlót tartva a feltámadt Megváltót látjuk. Ha feltekintünk a kápolna boltívére, szimbólumokban gazdag ikonográfiai program tárul elénk. Grisaille képek ábrázolják a *Krisztus imáját az Olajfák hegyén*, a *Töviskoronázás* és a *Keresztvitel* mozzanatait. Az angyalok tevékeny résztvevői a jeleneteknek: passió-eszközöket, Veronika-kendőt stb tartanak. Középen egy angyal keresztre szögezett bárányt tart karjában, amelynek oldalából vérsugár tör ki, ebből kagylóval merít egy nőalak és iszik belőle. Az ábrázolás értelmét két kis angyal által tartott nyitott könyvben olvashatjuk: „*Sicut ovis ducetur ad occisionem*. Isai. 53.5-7. (Mint a juh, amelyet leölni visznek).”⁴⁴ Isten Bárányát, aki azonos Krisztussal, az emberiség bűnéért áldozták fel, kiontott vére árán pedig megváltotta az emberiséget. A kápolna oltárában egy barlangszerű mélyedést alakítottak ki, amelyben lángok között purgatóriumi lelkek drámai ábrázolása látható. Vannak közöttük férfiak és nők, gyermekek is, mind szelídek, imába merülnek, tehát inkább az elfogadás, a megtisztulni akarás tükröződik rajtuk, mint a kétségbeesés. Véleményem szerint ez arra utal, hogy a művész – didaktikus célzattal – inkább akarta az ima közbenjáró erejét, a szentáldozás fontosságát sugallani, mint a szenvedés fokozatait ecsetelgetni. (3-4-5. kép)

Sienai Szent Katalin tisztelete Krisztus Szent Vére iránt

A domonkos rendben a Szent Vér iránti tisztelet különös intenzitással jelent meg Sienai Szent Katalin (1347–1380) életében és írásaiban. Leveleiben⁴⁵ Katalin sokoldalúan járja körül a Szent Vér témáját, teológiai megalapozást ad a kultuszformának. Levelei mindegyikét ezzel a formulával kezdi: „írok neked az Ő drága Vérében.” A kiontott Vér elsősorban Krisztus szeretét jelzi az emberiség iránt:

41 CSATKAY – FREY 1932, 107–108; SOFFNER 2002. Kép a 27. oldalon.

42 KOHLBACH 1952, 117–128.

43 KOHLBACH, 1952, 121–122.

44 Sajnos, KOHLBACH nem említi a freskók vagy a szobrok mesterét.

45 Piero Misciatelli: *Le lettere di S. Caterina da Siena con note di N. Tommaseo* (Siena, 1913–1922) című kiadása nyomán fordította: CSERTŐ 2012.

„Amikor a szentséges Kereszt fáján meghalt, hogy visszaadja nekünk ezt a célt, amelyet elvesztettünk, a szeretet akkora tüzével áldozta fel és nyitotta meg a testét, amelyet minden felől elborított a Vért, hogy a szív minden keménységének föl kellene oltadnia [...] Nincs az a keresés, ami a Bárány Vérében ne lenne édessé, és nincs az a teher, ami ne lenne könnyűvé.”⁴⁶ Ez a szeretet kötelezi a hívőt, mint „Krisztus Vérében visszavásárolt rab-szolgát”⁴⁷ Krisztus követésére: „Azt akarom tehát, hogy hagyjuk el a hanyagság álmát, és a világossággal az erényben gyakoroljuk életünket; azért, hogy úgy éljünk ebben az életben, mint az angyalok, belefulladva a megfeszített Krisztus Vérébe és elrejtőzve édességes sebeiben.”⁴⁸ „A Vért nyilatkoztatja ki nekünk a kimondhatatlan szeretetet, hiszen szeretetből adta nekünk a Vért és szeretetet kér tőlünk inni. Azaz, Ő, aki szeret, szeretetet és szolgálatot kér tőlünk.”⁴⁹

A Krisztus vérében való megfürdés, miként később Savonarola víziójában is, lemossa a bűnt: „Arra lettél teremtvé, hogy Isten temploma légy, azaz be kell fogadnod Istent a kegyelem által, vagyis azáltal, hogy erényesen élsz és, részesülsz a Bárány Vérében, amely lemosa gonoszágainkat.”⁵⁰

A Vért hiánya a bűn jelenlétére, a világ és az egyház romlott állapotára utal: „Látom, hogy a hallgatás miatt romlott a világ és miatta sápadt Krisztus menyasszonya: elvesztette színét, mert kiszívták a véré, azaz Krisztus Véré, ami kegyelemből és nem jog szerint adatott neki. Gőggel lopják a Vért, amikor a dicsőséget, ami Istené, maguknak adják; simóniával rabolják a Vért, amikor áruba bocsátják az ajándékokat és kegyelmeket, amelyek Isten Fia Vérének váltságdíjával kegyelemből adtak nekünk.”⁵¹

Katalin misztikus szerző, ezért a szokatlan képektől sem riad vissza, a lélek természetes vágyódását Teremtője iránt a részegséghez hasonlítja: „Ugyanígy veszít el a Krisztus Véréből megrészegült lélek minden érzéket önmaga iránt; elveszíti az érzéki önszeretetet [...] Emlékeztétét betölti a Vért: jótéteményként fogadja be. E Vértben találja meg az isteni szeretetet, ami elűzi az önszeretetet.”⁵² Bernabo Visconti feleségét, Beatrice della Scalát Katalin így biztatja: „Fuss tehát anyám, és fussunk mi mindnyájan Krisztus hívei értelmünk tárgya, e Vért illata után! Akkor valóban megrészegít minket a Vért, felgyújt és megemészt az édes isteni szeretetben [...] Részegülj meg a megfeszített Krisztus véréből: előtted van, ne hagyd, hogy meghalj a szomszóságtól! És ne csak kicsit igyál belőle, hanem annyit, hogy megrészegülj tőle és elveszítsd önmagadat.”⁵³

Katalin életrajza Capuai Szent Rajmund tollából (*Legenda Major*) bővelkedik olyan misztikus élményekben, amelyek mutatják, miként veszítette el magát, oldódott fel az isteni szeretet tapasztalatában. Az életrajz második részében (II. könyv, IV. fej. 9), melyben Rajmund azt írja le, miként gondozta Katalin a szegényeket és ápolta a betegeket, található egy Andrea nevű beteg bűnbánó nővér (mantellata) esetének a leírása. Andreát borzalmas betegség támadta meg, mellén daganat keletkezett, amely elharapózott és a bűz miatt senki sem akarta ápolni. Katalin meg-

46 Montalercinói Francesco úrnak, a világi jog tudósának. CSERTŐ 2012, I, 49.

47 Péter ostiai bíborosnak. CSERTŐ 2012, I, 53.

48 Andrea de' Vitroni papnak. CSERTŐ 2012, I, 37. A vérbe való belefulladás és a sebekben való elrejtőzés motívuma több levélben is felbukkan.

49 Justus testvérnek, a monteolivétói priornak. CSERTŐ 2012, I, 56–57.

50 Egy férfinak, akinek elhallgatja a nevét. CSERTŐ 2012, I, 83.

51 Egy magasrangú főpapnak. CSERTŐ 2012, I, 72.

52 Della Fonte Tamás domonkos testvérnek San Quiricóba. CSERTŐ 2012, I, 97.

53 Bernabo Visconti özvegyének. CSERTŐ 2012, I, 122.

tudta ezt és azonnal érezte, hogy a Gondviselés neki rendelte a beteget. Legyőzve utálatát, kimosta és bekötözte a beteg sebé, szolgálatát pedig mindig készségesen és vidáman végezte. Az „emberi nem ellensége” nem tűrhette a jócselekedetet, ezért, amikor látta, hogy Katalint nem tántoríthatja el, a beteg elméjét hódította meg. Andrea azt kezdte terjeszteni Katalinról, hogy elveszítette szüzességét, amiért több rokona, köztük saját édesanyja is ellene fordult. Ő azonban kitartóan imádkozott, mire Krisztus jelent meg előtte és két koronát mutatott neki, az egyiket tövisből, a másikat drágakőből; Katalin habozás nélkül a töviskoronát választotta. Később, hogy legyőzze utálatát, Katalin megitta egy edényből a vizet, mellyel a beteg sebeit tisztogatta, életrajzírójának pedig úgy nyilatkozott, hogy az italt csodálatosan édesnek találta. Ezért a tetteért Krisztus látomásban jelent meg neki és saját *oldalsebét* nyitotta meg, hogy Katalin abból ihasson. Ettől az „ember nem tapasztalta italtól” Katalin lelke eltelt kegyelemmel.⁵⁴

A misztikus tapasztalatok végigkísérték Katalin életét. Egy alkalommal az 51. zsoltár 12. versét imádkozta: „*Teremts új szívet belém/, s éleszd fel bennem újra/ az erős lelkiületet!*” Azt a kérést intézte Krisztushoz, hogy akarata mindenben az övével egyező legyen, ezért megjelent neki Krisztus, kivette szívét és a sajátját helyezte a helyére. Katalinnak úgy tűnt, hogy saját szíve ugyanakkor Krisztus testébe helyeződött. A csoda 1370-ben, Szent Margit szűz és vértanú ünnepén, a sienai San Domenico templom *cappella delle volte* nevű terében történt, ahol a harmadrendi nővérek imádkozni szoktak (Vita, II. könyv, VI. fejezet 2 és 7.).⁵⁵ Szentáldozáskor látta, ahogyan a pap kezében tartott ostya gyermekké változik, áldozáskor Krisztus ismét inni adott neki *oldalsebéből* (Vita VI, 3 és 7). Jellemző, hogy Krisztusnak ezt a gesztusát Katalin a gyermekét szoptató anyához hasonlította. Máskor áldozás alkalmával Katalinnak úgy tűnt, hogy véreső hull rá, amitől csodálatos módon megtisztult (Vita VI, 8).

A misztikus élmények közé tartozik annak leírása, hogy kapta meg Katalin Krisztus szent sebeinek, a *stigmáknak* a viselését. Követőivel együtt Pisába érkezve a Santa Cristina kápolna melletti házban tartózkodott, amikor áldozást követően extázisba esett. Térdelő teste a kereszt formáját vette fel és hosszasan ebben az állapotban maradt. Gyóntatójának és életrajzírójának úgy írta le tapasztalatát, hogy a keresztrefeszített Krisztus ereszkedett alá nagy fényességben, sebeiből öt vörös sugár indult ki, amelyek átfúrták Katalin testét. A szent mindazonáltal azt kérte, hogy a stigmák ne legyenek senki számára láthatók (Vita VI, 10).⁵⁶ A jelenet közelről idézi azt a momentumot, amikor assisi Szent Ferenc extázis közben elnyerte a stigmákat és ezáltal hasonlóná vált Krisztushoz. Katalin kérése, hogy stigmái ne legyenek láthatók, inkább alázatra vallott, de később nagy vitát kavart a két koldulórend között.⁵⁷

54 PECCI 1853, 134–144. Magyar fordítása: DIÓS 1983, 93–99.

55 PECCI 1853, 158–159; 164. ill. DIÓS 1983, 107–112.

56 PECCI 1853, 169–170; DIÓS 1983, 112–113.

57 MORTIER 1909, 504–513 írja, hogy Szent Katalin halálát (1380 április 29), de különösen kanonizációját követően (1461 június 29) a domonkos rend a szent alakját a stigmákkal ábrázoltatta. A ferences rend egységesen lépett fel, hangsúlyozva, hogy csupán assisi Szent Ferencnek adatott meg a stigmák viselése. A két rend prédikátorai nyilvános helyeken egymást támadták és bírálták. IV. Sixtus pápa 1475 július 25-én kiadott *Licet dum militans in terris* című bullája megtiltotta sienai Szent Katalin alakjának stigmákkal való megörö-

Katalin életéről 1597-ben jelent meg rézkarc-sorozat, a sienai Francesco Vanni rajzai alapján.⁵⁸ Ezek a nyomatok szolgáltattak mintát Katalin életének ábrázolásához Európa-szerte; a *bécsi domonkosok* templomának (Santa Maria Rotunda) Szent Katalin kápolnáját is ezek nyomán festette ki.⁵⁹ Az *oltárkép* a legenda által elmesélt *szívcsere*t ábrázolja, amikor Krisztus saját szívét teszi Katalin kebelébe. A freskók a misztikus szent életének kiemelkedő eseményeit örökítik meg. A boltozaton egymás mellett, egy kompozícióban jelenik meg a beteg Andrea ápolása és a spirituális újjászületés a Krisztus oldalsebéből fakadó Szent Vér révén. Egy másik jelenet a stigmák elnyerését ábrázolja, egy következő azt a jelenetet, amikor Szent Katalin áldozáskor a szentostya helyén a gyermek Jézust látja. Figyelemre méltó továbbá Szent Katalin *misztikus eljegyzésének* jelenete. Ezen – Szűz Mária jelenlétében – Krisztus gyűrűt húz Katalin ujjára, a körülállók között pedig Katalin kedvelt szentjei jelennek meg: Szent Domonkos, Szent János evangélista, Szent Pál, Dávid király. Az utóbbi kettő a „nagy megtérők” között jelen van Hogger János szegedi oltárképén is, amelyet írásom elején említettem. Katalin továbbá különös tisztelettel viseltetett a szegedi oltárképen ábrázolt Mária Magdolna iránt is, akit a *Legenda Major* szerint lelki vezetőjévé fogadott.⁶⁰ Így válik érthetővé, hogy sienai szent Katalin tanításában a Szent Vér tisztelete szorosan kötődik a bűnbánat és a megtérés gondolatához, amelyet Hogger János szegedi oltárképe, a gráci irgalmasok Szent-Kereszt kápolnájának és a bécsi domonkos templomnak a dekorációja is plasztikusan kifejezésre juttat. (6-7-8. kép)

kítését; a már elkészült ábrázolásokat el kellett távolítani. A művészeti alkotások azonban nem követték az egyház előírásait: a sienai San Domenico templomban, Katalin legkorábbi ábrázolásán (Andrea Vanni, 1375–1399) is jelezték már a stigmákat.

58 *Vita, mors, gesta et miracula quaedam selecta B. Catherinae Senensis*. Az inventor Francesco Vanni, a metsző a flamand Pieter de Iode I. (1573–1634), a kiadó Matteo Florimi, a megjelenés éve pedig 1597 (Siena). KIRWIN 1972, 213.

59 A bécsi domonkos templom a Habsburg-ház támogatásával, itáliai építész, Giovanni Giacomo Tencalla tervei alapján 1631–1675 között épült fel, díszítésében soknemzetiségű (itáliai, németalföldi, német és francia) mestergárda működött együtt. Ld. FIDLER 1990, 125–131. Hozzáférhető a bécsi egyetem Művészettörténeti Tanszékének könyvtárában. Ld. még: FRANK 2011.

60 Capuai Rajmund gyakran hasonlította Katalin aszkézisét Mária Magdolnáéhoz, aki 33 éven át bőjtölt egy barlangban és gyakran látomásai voltak. A *Legenda* (II. könyv, 6. fejelet) szerint Jézus és Mária jelölték ki Magdolnát Katalin lelki édesanyjának.

Irodalom

BÁLINT Ágnes – ZIEGLER Frank

2011 „Wer hat das schöne Himmelszelt hoch über uns gesetzt?” A nagyszombati evangélikus plébániatemplom Rosenauer-falképekének átfestéseiről. In: KOVÁCS Zsolt – SARKADI NAGY Emese – WEISZ Attila (szerk.) *Liber discipulorum. Tanulmányok Kovács András 65. születésnapjára*. Erdélyi Múzeum Egyesület – Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány. Kolozsvár, 39–64.

BÁLINT Sándor

1983 *Szeged-Alsóváros. Templom és társadalom*. Szent István Társulat, Budapest.

CSATKAY, André – FREY, Dagobert

1932 *Die Denkmäler des politischen Bezirkes Eisenstadt und der Freien Städte Eisenstadt und Rust* [Österreichische Kunsttopographie XXIV.]. Benno Filser Verlag, Wien, 107–108.

CSERTŐ György

2012 *Sienai Szent Katalin misztikus levelei I–II*. Kairosz Kiadó, Budapest

DEHIO-HANDBUCH

2001 *Die Kunstdenkmäler Österreichs. Kärnten*. Anton Schroll, Wien.

DIDI-HUBERMANN, Georges

1991 *Beato Angelico. Figure del dissimile*. Trad. Paolo Peroni. Leonardo Editore, Milano.

DIÓS István

1983 *Sziénai Szent Katalin élete. Amint megírta Capuai Rajmund domonkos testvér*. Szent István Társulat, Budapest.

ERDMANN, Kurt

1953 The 'Sacred Blood' of Weissenau. In: *The Burlington Magazine*. vol. XCV, no. 606, 298–301.

FEHÉR Mátyás OP

1942 *A hétszázados vasvári Szent Domonkos-rendi kolostor története 1241–1941*. Stephaneum Nyomda, Budapest.

FERRARI, Sigismondo

1637 *De rebus Ungaricae Provinciae Sac. Ordinis praedicatorum. F. Sigismundo Ferrario SS. Theol. Magistro ejusdem Ordinis Descriptore. Partibus quatuor et libris octo distincti commentarii*. Typis Matthaei Formicae, Viennae.

FIDLER, Petr

1990 *Architektur des Seicento. Baumeister, Architekten und Bauten des Wiener Hofkreises*. Innsbruck, (kézirat)

FIREA, Ciprian

2012 The Great Altarpiece of the Passion from Sibiu and its Painters. In: *Brukenenthal Acta Musei* vol. VII, no. 2, 229–247.

FRANK, Isnard W. OP

2011 *Dominikanerkirche Maria Rotunda, Wien*. 4. Aufl. Verlag Schnell & Steiner GmbH, Wien.

FRANKOVICH, Géza de

1938 L'origine e la diffusione del crocefisso gotico doloroso. *Kunstgeschichtliches Jahrbuch der Bibliotheca Herziana*. Zweiter Band. 145–261.

GALAVICS Géza

2008 Festők és metszetelőképek a késő reneszánsz Magyarországon. In: MIKÓ Árpád – VERŐ Mária (szerk.) *Mátyás király öröksége. Késő reneszánsz művészet Magyarországon (16–17. sz.)*. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 2008, 55–85.

GENTHON István

1927 *Magyar művészek Ausztriában a mohácsi vészig*. Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, Budapest.

GHIGLIERI, Paolo (ed.)

1972 *Girolamo Savonarola: Prediche sopra Amos e Zaccaria*. I–III. Angelo Belardetti, Roma.

HARSÁNYI András

1938 *A domonkos rend Magyarországon a reformáció előtt*. Nagy Károly Műintézete, Debrecen.

IVÁNYI Béla

1929 A Szent Domonkos-rend római központi levéltára. *Levéltári Közlemények*. VII. évf., 1–2. sz., 1–31.

KÁRPÁTI Gábor – SZEKÉR György

1994 A pécsi ferences és domonkos kolostorok kutatása. In: HARIS Andrea (szerk.) *Koldulórendi építészet a középkori Magyarországon*. Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Budapest, 235–256.

KALINA, Pavel

2003 Giovanni Pisano, the Dominicans and the Origin of the „crucifixi dolorosi.”
In: *Artibus et Historiae*. vol. XXIV. no 47, 81–101.

KIRWIN, W. Chandler

1972 The Oratory of the Sanctuary of Saint Catherine in Siena. Revised Dating
for the Paintings. *Mitteilungen des Kunsthistorischen Institutes in Florenz*.
vol. XVI. no. 2. 199–220.

KOHLBACH, Rochus

1952 *Die barocken Kirchen von Graz*. Grazer Domverlag, Graz.

KOVÁCS Zsolt

2011 „Effigies ad similitudinem.” A bécsi trinitáriusok kalászos feszületének
erdélyi másolatai. In: ORBÁN János (szerk). *Stílusok, művek, mesterek*.
Erdély művészete 1690–1848 között. Tanulmányok B. Nagy Margit tiszteletére.
Maros Megyei Múzeum – Erdélyi Múzeum Egyesület. Marosvásárhely-
Kolozsvár, 295–313.

LUPESCU MAKÓ Mária

2017 A Prédikátor Testvérek Rendjének erdélyi megtelepedése. In: KÁLNY
Beatrix (szerk.) *Domonkos szentek és szent helyek*. Debreceni Egyetem,
Klasszika Filológiai és Ókortörténeti Tanszék. Debrecen, 80–113.

MORTIER, R. P.

1909 *Histoire des Maitres Généraux de l'ordre des frères prêcheurs*. Tome Quatrième
(1400–1486), Alphonse Picard et Fils, Paris.

PECCI, Bernardo

1853 *Vita di Santa Caterina da Siena scritta in latino dal Beato Raimondo dell'ordine
de'Predicatori e tradotta in colta italiana favella dal Can. Bernardino Pecci*.
Fratelli Pallotta, Roma.

RIPOLL, Thomas – REMOND, Antoninus

1732 *Bullarium Ordinis FF. Praedicatorum*. Tomus Quartus (ab anno 1484 ad
1549). Ex Typographia Hieronymi Mainardi, Romae.

ROTH, Viktor

1906 *Geschichte der deutschen Plastik in Siebenburgen*. Heitz & Mündel, Strassbourg.

SÍPTÁR Dániel

2006 A pécsi domonkosokra vonatkozó források a rend római központi le-
véltárában (Archivio Generale dell'Ordine dei Predicatori). In: VARGA
Szabolcs – VÉRTESI Lázár (szerk.) *A magyar egyháztörténet-írás forrás-*

adottságai. Egyháztörténeti kutatások levéltári alapjai különös tekintettel a pécsi egyházmegyére. PHF – Pécsi Egyháztörténeti Intézet [Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis II.], Pécs, 83–120.

- 2012 A domonkos rend visszatérési kísérlete Erdélybe, a 18. század elején. *Levéltári Közlemények* LXXXIII, 69–129.

SOFFNER, Monika

- 2002 *Entstehungsgeschichte des Kalvarienberges in Eisenstadt-Oberberg.* [Peda-Kunstführer nr. 191.] Kunstverlag Peda, Passau.

SZAKÁLY Ferenc

- 1980 *Szalárdi János Siralmas magyar krónikája.* Magyar Helikon, Budapest.

SZILÁGYI András

- 1982 Zur Geschichte der Verehrung des Heiligen Bluts. Ein Motiv der spatmittelalterlichen Mystik und dessen Fortleben in der Barockkunst. *Acta Historiae Artium* vol. XXIII, 265–285.
- 2010 Hogger János oltárképe a szeged-alsóvárosi ferences templomban. Egy 1733. évi, bécsi tézislap kompozíciójának utóélete. In: BUBRYÁK Orsolya (szerk.) *„Ez világ, mint egy kert...” Tanulmányok Galavics Géza tiszteletére.* MTA Művészettörténeti Kutatóintézet – Gondolat Kiadó, Budapest, 455–463.

SZILÁRDFY Zoltán

- 2003 A szeged-alsóvárosi templom Purgatóriumról elnevezett Szent Vértoltárának ikonográfiája. In: SZILÁRDFY Zoltán: *Ikonográfia-kultusztörténet. Képes tanulmányok.* Balassi Kiadó, Budapest, 84–92.

TAKÁCS Imre

- 2006 Kálvária Nagyszebenből. In: TAKÁCS Imre (szerk.) *Sigismundus rex et imperator. Művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában. 1387–1437.* Kiállítási katalógus. Szépművészeti Múzeum, Budapest, 573–574.

TÜSKÉS Gábor – KNAPP Éva

- 1986 A szent vér tisztelete Magyarországon. In: FÜGEDI Erik (szerk.) *Művelődéstörténeti tanulmányok a magyar középkorról.* Gondolat, Budapest, 76–117.

VERDE, Armando OP

- 1999 Il crocefisso nelle mani di Fra Girolamo. In: Gian Carlo GARFAGNINI (szerk.): *Savonarola e la mistica.* Sismel, Firenze, 23–50.

R. VÁRKONYI Ágnes

1987 Válság Erdélyben. In: PACH Zsigmond Pál (főszerk.) *Magyarország története (1526–1686)*. I–II. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1068–1091.

VERESS Ferenc

2017 *Michelangelo és a vatikáni Pietà. Hatások és követők*. Typotex, Budapest.

WALKER-BYNUM, Caroline

2002 The Blood of Christ in the Later Middle Ages. *Church History*. vol. LXXI, no. 4. 685–714.

ZSÁMBÉKY Mónika

2012 Barokk festmények a vasvári domonkos templomban és kolostorban. *Művészettörténeti Értesítő*. LXI évf., 2. sz., 253–269.

ZYKAN, M.

1970 Ein Kruzifix des 14. Jahrhunderts aus dem Kapuzinerkloster in Salzburg. *Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege*. vol. XXIV, 165–175.

1.kép: Kálvária-szoborcsoport. Nagyszében, Szent Kereszt kápolna. Fotó: Veress Ferenc

2. kép: Oltár, Friesach, Heiligblutkirche. Forrás: Wikipédia
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Friesach_-_Heiligblutkirche_-_Hochaltar.JPG

3. kép: A Szent Kereszt kápolna oltára. Graz, Barmherzigenkirche.
Fotó: Veress Ferenc

4. kép: A grazi Szent Kereszt kápolna freskói. Fotó: Veress Ferenc

5. kép: Tisztítótűzben szenvedő lelkek a grazi Szt. Kereszt kápolna oltárában.
Fotó: Veress Ferenc

6. kép: Sienai Szent Katalin misztikus eljegyzése. Bécs, Dominikanerkirche, Szent Katalin kápolna, mennyezetkép.
Fotó: Veress Ferenc

7. kép: Sienai Szent Katalin a beteg Andreát ápolja és Krisztus hálaképpen saját oldalsebét nyújtja neki. Bécs, Dominikanerkirche

8. kép: Sienai Szent Katalin áldozása. Bécs, Dominikanerkirche